

MEZE UŽITÍ SKUPINOVÉ ŽALOBY V ČESKÉM CIVILNÍM PROCESU – SOUČASNOST A VYHLÍDKY

PETR SMOLÍK

Odborný asistent Právnické fakulty Univerzity Karlovy v Praze

I. OBECNĚ K PROCESNÍM ASPEKTŮM SKUPINOVÉ ŽALOBY DLE O. S. Ř.

Žaloba již od dávných římských dob jako jeden ze základních procesních institutů typicky slouží k ochraně porušeného nebo ohroženého práva z oblasti soukromého práva. Taková ochrana je pak typicky poskytována pouze tomu subjektu, jenž tvrdí (je aktivně procesně legitimován), že je nositelem práva, které bylo porušeno nebo ohroženo, přičemž toto své tvrzení v rámci příslušného soudního řízení prokáže (je aktivně věcně legitimován). Rozsudek soudu o takové žalobě je pak zásadně závazný pouze mezi zúčastněnými stranami, tedy mezi těmi, kdož jsou účastníky odpovídajícího hmotněprávního vztahu, tedy nositeli individuálních práv a povinností.

Jako mnohé jiné zásady i tato je však v průběhu vývoje civilního procesu dotčena méně či více významnými výjimkami. V tomto bodě je třeba lišit dvě významné skutečnosti – první je skutečnost, že žalovat může nejen nositel práva, ale i jiný subjekt, jemuž zákon takové právo přiznává (přičemž tento subjekt podává žalobu ve prospěch subjektu jiného). Dále je rovněž významné, že ač žaloba napadla na základě nositele práva, jež bylo žalováno, rozsudek o takové žalobě se nemusí vztahovat jen pouze na žalobce, ale i na další subjekty (rozsudek nepůsobí *inter partes*, nýbrž *erga omnes*, přičemž poslední pojem „omnes“ je třeba brát pro některé situace poněkud s rezervou).

Jako u každé výjimky je třeba dbát o to, že takový opačný přístup k žalobě musí být diktován výslovným ustanovením (přivolením) zákona, a že i další procesní postup, jakož i meze uplatnění takové speciální žaloby musí být vykládán s přihlédnutím k jejímu omezenému účelu a dosahu (ať jde o tzv. veřejnou žalobu známou již z římského práva, případně obdobné žaloby uplatnitelné za účelem veřejného zájmu určitým subjektem, jemuž samo žalované právo nepřísluší – typicky státním zástupcem či ombudsmanem v právních řádech demokratických zemí, případně prokuratury v právech socialistických států).

I zde dochází v rámci vývoje moderní společnosti k procesu, jenž je možné označit za určitou publicizaci soukromých vztahů, a to nejen v právní rovině. Globalizace má nejen pozitivní, ale i negativní důsledky, jež mohou mít pro jednotlivce podobu právě výrazného oslabení jejich pozic v případě, že dochází k porušení či ohrožení

jejich práv ze strany subjektů vystupujících v pozici globálního hráče, jenž sám svou povahou do značné míry ztratil výlučně soukromý charakter a svým působením vlastně nezasahuje do sféry práva soukromého, ale porušuje obecný či veřejný zájem (ať jde o obchodní či jiné řetězce působící v oblasti služeb, nadnárodní obchodní společnosti a jiné subjekty).

Je třeba spatřovat v takových nových situacích dva zásadní důvody, proč se prosazují žaloby odlišující se od individuálních klasických typů. Prvním je skutečnost, že byť podstatou právního vztahu – ať jde o kupní smlouvu, smlouvu o dílo, či o různé právní vztahy mezi společností a jejími akcionáři – je stále individualita a přímé působení spotřebitel-dodavatel zboží či služeb nebo akcionář-společnost, účelem jednoho subjektu není zabývat se individuálním vztahem, ale dosáhnout co největšího počtu individuálních vztahů na základě standardizace obchodních či jiných postupů a tyto z pozice své síly vnutit slabší straně. Tím je zásadně narušován vztah rovnosti subjektů, přičemž dosavadní prostředky právní ochrany pozbývají v mnoha případech a ohledech dostačující míry účinnosti, čímž je slabší strana bez dalšího ještě více oslabována. Ze soukromého zájmu jednotlivých spotřebitelů či akcionářů se s ohledem na jejich počet (způsobený tím, že standardizované právní jednání dodavatele vede ke standardizovanému ohrožení či porušení práva vůči tisícům až statisícům v podstatě globalizovaných zástupců jedné skupiny subjektů) se tak stává zájem skupinový, případně s ohledem na rozsah skupiny i zájem veřejný, jež je třeba náležitým a dostatečně efektivním způsobem třeba řešit.

Druhým důvodem ke změně tradičních postupů je potřeba reagovat na změnu v hmotném právu i v rovině procesní. Soudy nemohou projednávat tisíce individuálních žalob týkajících se standardizovaných žalobních nároků, takové žaloby by je zahltily. I zde je třeba hledět na efektivnost celého postupu a proto rovněž neobstojí – byť některé státy volí i takovou, byť spíše jen počáteční cestu – využití tradičních mechanismů spojování věcí a společného řízení. To je totiž z hlediska procesního v daném případě zcela nepoužitelné.

V neposlední řadě je třeba přihlížet i k obecné zásadě – ve stejných případech postupovat stejně, tedy umožnit, aby jednotnost rozhodování byla zaručena procesním způsobem, jenž odpovídá konkrétním potřebám.

Pokud by bylo možné chránit výše uvedený veřejný zájem zavedením zmíněných veřejných žalob, lze předpokládat, že by se tak již dříve či později stalo či se dělo. Takový postup ale nelze pokládat za obecný, lze jej volit jen ve vybraných případech a z více důvodů – jde přeci jen primárně o oblast soukromého práva, je třeba vycházet z pojetí práva na žalobu, nikoli povinnosti přijímat žalobu ve vlastní prospěch, mít na paměti omezenou efektivitu byrokratického systému spojeného s tímto řešením a mnohá další omezení, jejichž výčet jde nad rámec této úvahy.

Adekvátní odpovědí civilního procesu na popsanou situaci se pak zdá být uplatnění některých principů ovládajících právě *actio popularis* do úpravy klasické individuální žaloby s tím, že se takto *de facto* konstituuje zvláštní typ žaloby (což právní řád sám přiznává a následně na to reaguje komplexní úpravou řízení o takové zvláštní žalobě). Ta je pak s ohledem na nikoli individuální, ale na kolektivní, hromadnou či skupinovou povahu nejčastěji nazývána žalobou kolektivní, hromadnou

či skupinovou (nutno říci, že užívání těchto pojmů samo v českém právním řádu ani právní teorii dosud není jednotné a že i v tomto směru stojíme na začátku nejen právní úpravy).

V rámci těchto hromadných žalob je třeba rozlišovat různé případy.

V prvním případě platí, že právo, jež je žalováno určitým individuálním subjektem, nenáleží jen jemu, ale určité skupině subjektů, kterou však není možné uzavřít – jde o případy typicky žalob negatorních, kdy účinky žaloby a následného rozsudku svědčí neomezené či neurčitelné skupině osob, jimž dle hmotného práva náleží nárok na zákaz protiprávního jednání.

V druhém případě je možné hranice skupiny nalézt, byť případ od případu půjde o hledání snazší či obtížnější. V těchto případech se pak dle povahy žalované věci nejedná dle hmotného práva o žaloby negatorní (na negativní plnění), nýbrž o žaloby s plněním pozitivním, tedy žaloby pariční (opět s různými možnostmi žalovatelného pozitivního plnění, typicky jde o žaloby sankčně-reparační povahy, tedy o uplatňování nároků na náhradu škody).

Z hlediska terminologického je třeba obě situace rozlišit, nicméně je třeba poukázat na skutečnost, že různé právní řády mají pro takové žaloby různé termíny a že i česká terminologie je dle našeho názoru na samém počátku krystalizace. K uvedeným dvěma typům žalob totiž mohou v různém pojetí ještě přistupovat výše zmíněné žaloby „veřejné“, což dosažení jednotné a nerozporné terminologie ještě ztěžuje. Dle našeho názoru je nevhodnějším hovořit o všech typech žalob jako o žalobách hromadných, přičemž ty je třeba dělit na žaloby veřejné (žalobcem je orgán veřejné moci nebo jiná korporace zřízená či uznaná zákonem) – není tedy sám nositelem individuálního práva, ale je aktivně procesně legitimován ze zákona, případně se může v žalobním řízení domáhat nároku zvlášť zákonem; takový nárok je pak jakýmsi zvláštním plněním, jež doplňuje či nahrazuje plnění individuální a má spíše sankční či preventivní povahu než povahu reparační) nebo žaloby skupinové (žalobcem je zde člen skupiny či kolektivu, jenž je sám nositelem žalovaného hmotného práva, přičemž žaluje i ve prospěch; v tomto případě je možné tyto žaloby vnitřně dělit na kolektivní či skupinové, podle toho, zda nositelů práva je uzavřený či neuzavřený počet – na tomto místě konstatujeme, že toto kritérium je dle našeho názoru spíše sekundární, přičemž za významnější pokládáme charakter subjektu uplatňujícího žalobu.

Setkat se lze i s pojmem veřejná, reprezentativní či soukromá skupinová žaloba (ve Švédsku, rozlišuje se dle toho, zda žaluje orgán veřejné moci, sdružení zastupující veřejný zájem nebo individuální fyzická či právnická osoba). Nejvhodnější bude tedy užívat obecného pojmu hromadné žaloby, v případě typické, nejčastější takové žaloby, pak hovořit o žalobě skupinové (tedy žaloby hromadné, kterou podává sám nositel hmotného práva, jenž je subjektem soukromého práva).

Platná česká právní úprava se bohužel těmito zásadními otázkami vůbec nezabývá; ponechává v zásadě vše na teorii, případně na praxi, jimž však nabízí velmi malou pomoc. Hromadné (skupinové, kolektivní) žaloby jsou pro český civilní proces zatím spíše neznámou záležitostí, byť s jejich existencí – s ohledem na určitý vývoj v oblasti hmotného práva – počítá. Nepočítá s nimi ovšem tak, že by takovéto žaloby uznávala jako jakýsi samostatný druh žaloby (být lze konstatovat, že jejich existenci ani

nepopírá, když stejně tak mlčí i např. o obecně uznávaných žalobách právotvorných); zná pouze dvě ustanovení, kde s těmito žalobami pracuje – jednak jde o ustanovení řešící případná nápad více žalob o obsahově shodných nárocích vůči jednomu žalovanému v rámci překážky věci rozsouzené, jednak se zabývá účinky rozhodnutí vydanému v případě takových žalob vůči všem osobám, které by měly vůči takovému žalovanému takové obsahově shodné nároky (nezávisle ovšem na tom, zda se takového řízení vůbec účastnily a mohla se tak vůči nim vůbec uplatnit zmíněná zvláštní úprava litispendence).

Opatrnost úpravy v občanském soudním řádu je pak navíc zřejmá i z toho, že zákonodárce připouští možnost uplatnění hromadných žalob pouze ve třech skupinách případů s tím, že sice umožňuje jejich využití v případech jiných, ale v zásadě tak – protože další výslovná úprava jejich použití v dalších případech dosud chybí – okruh možností pro jejich uplatnění jednoznačně uzavírá. Jde o následující tři okruhy otázek:

1. žaloby ve věcech nekalé soutěže podle § 54 obch. zák.;
2. žaloby podle § 25 zákona o ochraně spotřebitele; a
3. žaloby ve věcech přeměn obchodních společností podle obch. zák.

Z tohoto přístupu zákonodárce lze vyčíst jeho konzervativnost ve vztahu k relativně novému procesnímu institutu, snad i obavu z toho, jakým fenoménem se hromadné žaloby staly v americkém prostředí, jež je jim vlastní, a z toho, jak pronikají do právních řádů dalších i evropských států. Prozatím se zdá, že existuje tendence poskytnout této chobotnici jen tři chapadla a k jejímu dalšímu vývoji přistupovat velmi opatrně, až minimalisticky; takové řešení ale jak s ohledem na procesní, tak související hmotněprávní otázky, z dlouhodobého hlediska neudržitelné.

II. ŽALOBA PODLE § 54 OBCHODNÍHO ZÁKONÍKU (NEKALÁ SOUTĚŽ)

Podle tohoto ustanovení se vůči rušiteli může vedle samotného soutěžitele nebo spotřebitele pro suo domáhat zdržení protiprávního jednání a odstranění závadného stavu (s výjimkou případů uvedených v § 48 až 51 obch. zák.) také právnická osoba oprávněná hájit zájmy soutěžitelů nebo spotřebitelů (nikoli nároku na náhradu škody či jiných pozitivních plnění ve prospěch určitého subjektu – nejde o zastoupení nebo zákonné zmocnění takového subjektu v tomto směru). Toto ustanovení – ve změně podobě – lze pokládat za tradiční možnost aktivní legitimace takového subjektu, s níž české právo nemělo a nemá potíže, protože se jím řeší tradičně právě jen případ do určité míry reprezentativní právní ochrany skupinového či dokonce veřejného zájmu na ukončení protiprávního jednání, nikoli reparace náhrady škody či jiných individuálních majetkových nároků.

Právě u této žaloby přitom mohou nastat procesně zajímavé situace, kdy na jedné straně žaloby mohou vystupovat různé skupiny – žalovat mohou jak soutěžitelé, tak spotřebitelé; jejich žalobní návrhy přitom nemusí vždy korelovat a stávající právní úprava opět řešení takové situace nenabízí – i zde bude třeba se s možností výskytu různých skupin žalobců (ale – byť zřejmě v podstatně menší míře – i u žalovaných) vyrovnat.

III. ŽALOBA PODLE § 25 ZÁKONA O OCHRANĚ SPOTŘEBITELE

Spotřebitelská ochrana není relativně nově omezena jen na případy poškozování v případě negativních následků nekalosoutěžního jednání soutěžitele, ale vztahuje se i na případy porušování jiných povinností podnikatele prodávajícího zboží či poskytujícího služby v rámci regulace dodržování jakýchsi „veřejných obchodních podmínek“ stanovených zákonem na ochranu spotřebitele.

Žalobu domáhající se vůči takovému podnikateli (dodavateli) zdržení se protiprávního jednání ve věci ochrany práv spotřebitelů může – opět vedle spotřebitele pro suo – podat buď („národní“) sdružení, jež takové cíle sleduje dle svých stanov, nebo jiný subjekt zařazený do zvláštního seznamu „evropských oprávněných subjektů“ (dle § 25 odst. 2 až 4 zák. na ochranu spotřebitelů). Opět jde o ochranu omezenou na určitý typ negativního plnění; opět má tato žaloba charakter ochrany spíše veřejného zájmu a lze ji mít za druh reprezentativní žaloby (sdružení, jež takovou žalobu podává, samo není nositelem práva, jež uplatňuje).

Okruh povinností podnikatelů (dodavatelů) dle zmíněného zákona je poměrně široký (obecně postačí konstatování, že se jedná zejména o tzv. obecné a zvláštní povinnosti při prodeji výrobků a poskytování služeb, zejména týkající se poctivosti prodeje, zákazu diskriminace spotřebitele, zákazu klamání spotřebitele a informačních povinností vůči spotřebiteli – zejména o cenových podmínkách).

IV. ŽALOBY PODLE USTANOVENÍ OBCHODNÍHO ZÁKONÍKU O PŘEMĚNÁCH OBCHODNÍCH SPOLEČNOSTÍ

Obchodní zákoník zná několik případů přeměn obchodních společností. Jedná se o fúze, převody jmění na společníka nebo o rozdělení společností, případně ještě o změnu právní formy. Provedení fúze je možné jednak sloučením nebo splynutím, rozdělení společnosti může mít podobu rozdělení se založením nových společností, rozdělení sloučením, rozdělení odštěpením se založením nových společností nebo sloučením, případně kombinací těchto forem.

V souvislosti s konkrétními případy přeměny obchodních společností může docházet – typicky v případě akciové společnosti – ke vzniku zvláštních nároků akcionářů dané společnosti vůči společnosti v souvislosti s vlivem přeměny na jejich majetková práva jako společníků společnosti – např. v souvislosti s fúzí může akcionářům vzniknout právo na tzv. dorovnání (§ 220k obch. zák.). Nepokládá-li akcionář zúčastněné společnosti výměnný poměr akcií (akcie nástupnické společnosti versus akcie „jeho“ zúčastněné společnosti) za přiměřený, může se vůči nástupnické společnosti u soudu domáhat práva na dorovnání v penězích. Takovýto případ pak představuje jeden z prvních hromadných žalob, kde se uplatní obecné účinky ustanovení o litispendenci a účincích rozhodnutí o takové žalobě dle občanského soudního řádu (byť zde má ustanovení § 220k vlastní odstavec 5, jenž se od úpravy o. s. ř. poněkud liší).

Ani obchodní zákoník však neřeší ve vztahu k hromadným žalobám některé podstatné otázky – má taková žaloba dle příslušných ustanovení obch. zákoníku povahu

žaloby na plnění či předpokládá možnost použití i žaloby určovací, jaký vliv bude mít taková žaloba na promlčení daných nároků ve vztahu k těm akcionářům, kteří svá práva v řízení vůbec neuplatňují, ačkoli se i na ně budou vztahovat účinky příslušného soudního rozhodnutí, jak se případně mohou takoví akcionáři svého práva na základě účinků tohoto rozhodnutí prakticky dovolat? Právní úprava navíc neodpovídá ani na otázku, zda je povaha takového řízení skutečně sporná (jde o žalobní řízení, řízení sporné), když bylo možné zaznamenat (v počáteční fázi aplikace u nižších soudů) názor, že se jedná o otázku řešenou podle ustanovení § 200e o. s. ř., tedy o řízení nesporné. Všechny tyto sporné otázky bude bez podrobnější právní úpravy při kusosti jak příslušných ustanovení o. s. ř., tak v daném případě i obchodního zákoníku velmi obtížné vyřešit, protože zde soud bude muset při mnoha aspektech postupovat nikoli jen jako pouhý subjekt vykládající zákon, ale do značné míry zákon dotvářející, ne-li dokonce vytvářející. Takovýto postup přitom českým soudům není vlastní, a to ani z hlediska právní úpravy soudního řízení, ani s ohledem na tradici české justice; není ostatně vhodný ani s přihlédnutím k principům dělby moci; možná obtížná až absurdní řešení pak jen dokreslují neudržitelnost kusosti stávající právní úpravy institutu hromadných žalob v českém civilním procesu.

V. POSTAVENÍ ŽALOBCE V ŘÍZENÍ O SKUPINOVÝCH ŽALOBÁCH V TĚCHTO PŘÍPÁDECH

Stávající právní úprava počítá s tím, že řízení bude zahájeno žalobcem; tím se stává ten, jehož žaloba jako první dorazila k soudu – jeho procesní postavení je zaručeno a on je nesporným účastníkem řízení o hromadné žalobě. Pozice dalších subjektů již bude horší – žaloba „prvního“ žalobce tvoří překážku věci zahájené a dle obecných pravidel bude muset soud řízení o žalobách dalších žalobců zastavit (§ 83 o. s. ř. ve spojení s § 104 o. s. ř.). Jiné subjekty – nositelé hmotného práva, kteří žalobu vůbec nepodali – nejsou ani žalobci, ani těmi, vůči nimž bylo řízení zastaveno, ačkoli i na ně se vztahuje dle § 159 odst. 3 o. s. ř. účinky rozhodnutí. Výkladem § 83 o. s. ř. docházíme k absurdnímu závěru – český občanský soudní řád se snaží uznávat hromadnou žalobu, ale vůbec neřeší otázku, jak bude chránit zájmy (a zejména procesní práva) členů skupiny, nýbrž vytváří – vedle obvyklých principů opt-in nebo opt-out – specifický systém – the one and only – tedy stav, kdy pouze první a jediný žalobce má zaručeno, že může průběh žaloby ovlivnit jako účastník řízení, další nemají ze zákona pozici s ohledem na ústavní právo na soudní ochranu zaručenu v potřebné míře.

Závažnou vlastností skupinových žalob je ta, že určitá část dané skupiny (označují se nejčastěji jako členové skupiny odlišní od žalobce) zůstává zcela mimo proces, ačkoliv jeho výsledky mohou být (a jsou) pro ně stejně významné jako pro žalobce a další účastníky řízení, kteří svá práva uplatnili a před soudem na jejich ochranu vystoupili. Tito členové skupiny nejsou účastníky řízení, nepřislouží jim tedy odpovídající procesní práva vyplývající z účastenství. Obvykle jsou jim v konkrétních případech zákonem přiznávána jistá procesní „práva“ ad hoc – buď jako jejich vlastní indi-

viduální procesní oprávnění (právo pokračovat v řízení, pokud bylo zastaveno, případně mohou využít odvolání – viz nová švédská zákonná úprava), anebo je ochrana jejich práv či zájmů vyhrazena zákonem soudu.

Ohled na související problematické postavení takových osob a způsoby jeho řešení závisí na volbě zákonodárce (případně svou, v mnoha ohledech podstatnou, úlohu sehrává moc soudní).

Možnosti, s nimiž procesní právo pracuje, jsou v zásadě dvojí:

- a) Za prvé existuje snaha opustit přísnou individuální povahu soudního řízení a posunout je směrem k hromadnému rozhodování (jakési období společného řízení v klasickém smyslu) – veřejně jsou osloveni potenciální členové konkrétní přesně vymezené skupiny (nositelé stejných nebo obdobných práv), kteří následně mohou využít možnosti domoci se v zahájeném řízení soudní ochrany svým výslovným přihlášením se k takovému řízení (přistoupit k něm – např. Švédsko, Španělsko – švédská komplexní úprava pracuje se právní domněnkou nepřistoupení v případě, že se oslovený člen skupiny k výzvě soudu nevyjádří kladně). Tento přístup je obecně označován za tzv. opt-in, tedy přístup k skupinové žalobě.
- b) Druhou variantou je přístup, že v zahájeném řízení se zásadně rozhoduje o právech všech členů celé věcně vymezené skupiny, jejíž jednotliví členové mají možnost svým vlastním úkonem z řízení vystoupit (např. Québec, USA). Tento přístup se v dokumentech označuje opt-out, tedy vystoupení z řízení o skupinové žalobě.

Možný je rovněž ten přístup, kdy soud rozhodne o základu hromadné žaloby jediným rozhodnutím (obdobně jako v případě českého mezitímního rozsudku) a členové skupiny pak musí uplatnit své individuální nároky v konkrétní výši samostatně. Takto je jejich nárok na základě individuálních žalob následně pouze rozdělován z celkové částky (např. v USA) nebo je přiznáván jednotlivým žalobcům přímo, bez předchozího řešení celkového odškodnění (tak např. řeší věc Španělsko, Itálie – řízení má pak dvoufázový charakter). Podle španělské úpravy soud napřed rozhodne o žalobě sdružení spotřebitelů, ale poté musí každý člen skupiny žádat soud, aby jej uznal za člena skupiny a aby určil výši jeho individuálního nároku. V Itálii je v první fázi cílem rozsudek o odpovědnosti žalovaného a o stanovení podmínek odškodnění, ve druhé fázi – po povinném mediačním pokusu – teprve soud vyčísluje individuální nároky.

Významné je, zda žalobcem může být pouze ten, kdo je sám nositelem žalovaného práva, nebo subjekt, který jeho zájem podáním žaloby zastupuje, reprezentuje. V prvním případě je společným rysem klasické individuální žaloby a skupinové žaloby to, že žalobcova věcná legitimace je nezbytnou podmínkou úspěchu žaloby jako celku. To je případ klasické americké class action, stejně jako případ upravený v § 4 nového švédského zákona, jakož i dalších úprav, kde vždy jde o žalobu podávanou soukromým subjektem – nositelem žalovaného subjektivního práva (byť s patřičným dozorem soudu nad právy třetích osob). Je to i případ české právní úpravy, kde však není dostatečně obsaženo řešení procesního postavení dalších, od žalobce odlišných členů skupiny. Podle českého práva totiž žalobce není nucen dbát přitom zájmu ostatních členů skupiny, nemusí se o ně zajímat, nemusí je ani věcně vymezovat a dokonce si ani nemusí být vědom toho, že v procesu jedná i s účinky pro jiné.

Opačnou možností je, že zákon obdarí procesní legitimací jiný subjekt, který sám není nositelem práva, ale v řízení uplatňuje přímo právo pro jiné (právě pro členy skupiny dotčených subjektů), zpravidla proto, že si ochranu těchto jiných subjektů vytýčil za svůj cíl – typicky ochranu spotřebitelů (tímto subjektem může být určitý orgán státu – prokurátor, ombudsman – pak půjde o veřejnou hromadnou žalobu, případně jiný subjekt realizující reprezentaci zájmů dané skupiny). Právo na ochranu spotřebitele může mít povahu kolektivní již v rovině hmotného práva, případně může dojít k postoupení nároků individuálních subjektů jiné („spotřebitelské“ např.) právnické osobě – např. v Rakousku, Německu, Nizozemsku a jinde.

Reprezentaci prvá či zájmů skupiny však představují jen případy, kdy je soukromý subjekt zákonem procesně legitimován, aby uplatňoval práva jiných – jde pak zejména o určení okruhu těchto subjektů. V některých státech jsou přímo stanoveny zákonem (např. Rakousko, Maďarsko), nebo potřebují k takové aktivitě schválení vlády (Francie), nebo musí splňovat určitá kritéria co do počtu členů nebo co do trvání (např. v Itálii musí doložit jmenovitý seznam členů v jejichž prospěch jedná). U nás § 54 obč. zák. hovoří o právnické osobě oprávněné hájit zájmy soutěžitelů nebo spotřebitelů.

VI. OCHRANA SUBJEKTIVNÍCH PRÁV A OCHRANA VEŘEJNÉHO ZÁJMU

Významná je otázka, z jakého hlediska se přistupuje k ochraně práv členů skupiny. Obecně je možné uvést, že se na právní ochranu členů skupiny převážně pamatuje a dbá se o ni. Buď se jim přímo dostává určitých práv v procesu, jehož účastníky nejsou, anebo musí nad jejich právy bdít soud více, než pečuje o práva účastníků. Tak např. v právu USA soud speciálně přihlíží k zájmům členů skupiny při schvalování smíru, který by žalobce mohl uzavřít se žalovaným ke škodě členů skupiny. Také nový švédský zákon¹ dbá o ochranu individuálních zájmů členů skupiny. Dojde-li např. k zastavení řízení o hromadné žalobě, pokračuje soud v řízení o odděleném nároku člena skupiny, který si to přeje, člen skupiny, ač není účastníkem řízení, má také samostatné odvolací právo apod.

Zásadní je, že individuální žalobce žaluje a chrání svá práva, protože má přímý zájem o výsledek příslušného řízení. V situaci, kdy žalobcem je v případě skupinové žaloby rovněž nositel žalovaného práva, je jeho zájem rovněž dán především úspěchem ve věci ve vztahu k sobě samému. Jinou je ovšem situace, kdy určitý subjekt je oprávněn jednat za jiného, v zájmu jiného; pak se nutně nabízí otázka, proč tak činí a jaký to má mít vliv na další průběh řízení (včetně otázek souvisejících s náklady řízení). U skupinových žalob dle amerického modelu jsou motivačním faktorem příjmy advokátů – zástupců žalobců a dalších členů skupiny – tyto zisky jsou ostatně jedním z důvodů současných amerických reforem systému skupinových žalob. Nemůže jít o jedinou motivaci. Spotřebitelské a podobné organizace, které si ochranu členů skupiny vytyčují jako svůj úkol, mohou na jeho plnění získávat prostředky od členů skupiny nebo sponzorů. V řadě států se finanční zajištění hromadných žalob poskytuje ze státních (veřejných)

¹ Švédský zákon o skupinových řízeních ze dne 30. května 2002, účinný od 1. ledna 2003.

fondů (např. Québec, také Švédsko – podle nového zákona má kolektivní žalobce nárok na náhradu nákladů řízení z veřejného fondu).

Zásadním kritériem musí být efektivita přijatého řešení; má-li být chráněno soukromé subjektivní právo velkého počtu, je třeba umožnit odpovídající procesní nástroj k soudnímu řízení; překračuje-li protiprávní jednání souhrn dílčích oprávnění a představuje fakticky narušení veřejného zájmu a jeví-li se v takovém případě hromadné soudní řízení s ohledem na celkový charakter potřebného řešení (složky reparace, represe a prevence v potřebném poměru) neefektivní ve srovnání s veřejným řízením (ať už reprezentativním – soukromým či veřejným – řízením před soudem či dokonce řízením před správním orgánem), je třeba pro různé případy hledat odpovídající účinná řešení.

VII. POVAHA ROZSUDKŮ V TĚCHTO PŘÍPÁDECH VE VZTAHU K NÁROKOVANÉMU PLNĚNÍ

Obecné soudní řízení sporné je ovládáno zásadou arbitrárního pořádku, soud tedy rozhoduje v postupu v řízení samostatně a nemá zákonem předepsané žádné zvláštní fáze řízení, do nich by měl koncentrováno řešení určitých dílčích procesních otázek. Specifičnost hromadné žaloby se projevuje i v tom, že naopak pro toto soudní řízení je charakteristické, že se skládá z několika fází. Rozdělení těchto fází je přitom vícero – za určité dělení na fáze může být považováno již rozhodování soudy o přijetí žaloby – zejména pokud soud rozhoduje o této otázce formálně samostatným rozhodnutím. Stejně tak je možné za dělicí bod pokládat okamžik, kdy se – buď v rámci tzv. opt-outu nebo opt-inu – svými procesními úkony vymezují členové skupiny ve vztahu k řízení a soud tak v určitém časovém okamžiku získává povědomí o tom, kde je členem skupiny a na koho se bude vztahovat věcné rozhodnutí. Obě tyto varianty jsou typické pro americké hromadné (skupinové) žaloby a pro švédský model, jenž se jimi výrazně (byť s podstatnou odlišností ohledně definice skupiny) inspiruje. Ostatní evropské varianty (stávající i navrhované – s výjimkou nizozemské) se pak spíše snaží o rozdělení řízení na dvě fáze, které výrazně oslabují charakter řízení jako hromadného – dělí řízení na dvě fáze, z nichž prvou je možno (ne zcela přesně) označit za hromadnou fázi, zatímco ve druhé již získává další řízení klasický individuální charakter. Jde o rozdělení řízení na fázi týkající se věcného rozhodnutí sporu, v níž soud vydává rozhodnutí o základu věci (žalobu tak buď jako takovou zamítá, čímž řízení vlastně končí – další fáze ztrácí smysl – nebo jí vyhoví) a případně definuje vlastnosti, které musí splňovat členové skupiny, druhá fáze pak slouží tomu, aby určení členové skupiny soud požádali o vyčíslení svých individuálních nároků a získali tak exekuční titul.

Španělský občanský soudní řád² umožňuje sdružením spotřebitelů zastupujícím obecné zájmy spotřebitelů žalovat na ochranu zájmu neurčitelné skupiny spotřebitelů nebo koncových uživatelů, kteří utrpěli škodu (nevztahuje se tedy na soutěžitele). Stej-

² Pro Španělsko i další uvedené státy viz příslušné národní pasáže týkající se možnosti uplatnění skupinových žalob v jednotlivých členských státech EU publikované v rámci Studie o podmínkách uplatnění nároků na náhradu škody ve věcech porušení soutěžních pravidel EU, Ashurst Brusel, 31. srpna 2004.

ný oddíl o. s. ř. zná i reprezentativní žaloby, kde určité skupiny mohou žalovat na ochranu zájmů skupiny spotřebitelů nebo koncových uživatelů, jestliže členové jsou určeni nebo lehko určitelní. Hospodářská ztráta může být nárokována oběma žalobami včetně nároků z porušení soutěžního práva. Rozsudky jsou vydávány ve vztahu k individuálním subjektům, nikoli skupiny jako celku.

Řízení je možné rozdělit na dvě fáze – v první soud rozhoduje o základu žalovaného nároku, v následující druhé fázi pak musí každý člen skupiny požádat soud, aby a) uznal žadatele za člena skupiny, b) určil výši individuálního nároku žadatele. První fáze připomíná soukromou hromadnou žalobu, druhá fáze je již zaměřena na jednotlivé subjekty.

Návrh italské hromadné (skupinové) žaloby předpokládá dvě fáze řízení.³ V první by sdrůžení spotřebitelů žalovalo na odpovědnost žalovaného za porušení práva a na určení kritérií, jež musí splnit každý spotřebitel, aby měl následně možnost získat individuální rozsudek. Ve druhé fázi, již má předcházet povinně nesporné smírčí řízení, mohou jednotliví spotřebitelé splňující daná kritéria získat vyčíslení své náhrady škody individuálním rozsudkem soudu.

Švédský model⁴ nerozlišuje fáze řízení takto formálně a v zásadě kopíruje americký, s tím rozdílem ovšem, že namísto principu opt-out (tedy vystoupení členů skupiny ze zahájeného řízení za účelem vyloučení účinku rozsudku o žalobě vůči nim) se uplatní princip opt-in (rozsudek o žalobě se tedy vztahuje jen na ty členy skupiny, kteří do již zahájeného řízení vstoupili). Toto řešení dle našeho názoru lépe umožňuje chránit procesní práva členů skupiny.

Podstatným úsekem řízení je pak fáze, v níž soud oznamuje potenciálním členům skupiny, že bylo zahájeno hromadné řízení, a následující postup vedoucí k určení rozsahu členů skupiny účastnících se řízení o žalobě.

Pokud není žaloba v rámci rozhodování soudu o jejím přijetí zamítnuta, soud zahájení řízení oznámí členům skupiny.

Oznámení v rozsahu odpovídajícím povaze věci obsahuje:

1. stručný popis žádosti (žaloby);
2. údaje o
  - a) hromadném řízení jako podobě řízení;
  - b) možnosti členů skupiny osobně se účastnit řízení;
  - c) právních účincích rozsudku v hromadném řízení;
  - d) pravidlech nákladů řízení;
3. podrobnosti o jménech a adresách žalobce a žalovaného;
4. oznámení o dni určeném soudem pro oznámení o vstupu do řízení;
5. údaje o jiných okolnostech významných pro práva členů skupiny.

Člen skupiny, jenž nezašle soudu písemné oznámení ve lhůtě určené k tomu soudem (dle bodu 4 výše), že se přeje být pokládán za člena skupiny, bude pokládán za vystoupivšího ze skupiny.

³ Návrh zákona z 27. března 2003, sněmovní tisk italské Poslanecké sněmovny č. 3838, schválený sněmovnou 22. července 2004.

⁴ Viz § 8 švédského zákona o skupinových řízeních z roku 2002.

Obdobně jako u amerického modelu mohou být v rámci skupiny vytvářeny podskupiny, jestliže lze takto žalovaný nárok strukturovat. O zastupování podskupiny, její definici a dalších otázkách platí obdobně pravidla vztahující se na samotnou skupinu.

Ve Velké Británii mohou zastupující orgány žalovat ve prospěch jednotlivých spotřebitelů, pokud byli jmenováni příkazem (jako např. Sdružení spotřebitelů). Toto sdružení může žalovat před CAT (soutěžním tribunálem) ve věcech spotřebitelských nároků, a to ve prospěch nejméně dvou jednotlivců a s souhlasem každého z nich.

Náhrada škody nebo jiná částka (nikoli procesní náklady či výdaje) přiznaná ve prospěch spotřebitele musí být určena vůči dotčenému jednotlivci; tribunál však může se souhlasem určeného orgánu a jednotlivce nařídit, že daná částka bude zaplacena určenému orgánu ve prospěch jednotlivce.

Americký model⁵ předpokládá, že po přijetí žaloby je účelem dalšího řízení již jen rozhodnout o žalobě jako takové. V takovém případě platí obecně, že všichni absentující členové skupiny jsou zásadně vázáni rozsudkem či smírem. Jestliže je účelem žaloby výplata peněz, jsou absentující členové skupiny oprávněni k oznámení a příležitosti rozhodnout se pro vyloučení z řízení. Určitá fáze řízení tak předpokládá, že soud dá všem potenciálním členům skupiny v určité lhůtě možnost oznámit, že z řízení vystupují. Pokud tak učiní, nejsou rozsudkem ani smírem vázáni a mohou žalovat samostatně. U žalob deklaratorních nebo na zdržení není však oznámení vyžadováno a soud nemůže členům skupiny umožnit vystoupit z řízení (zde se tedy neuplatní ani princip opt-out). Člen skupiny, jenž hodlá v řízení vystupovat jako aktivní strana, může toto rozhodnutí sdělit soudu a pak v řízení vystupovat (po zvolení procesního zástupce) vedle žalobce a před soudem jednat samostatně.

Samozřejmě, s níž zahraniční úpravy také počítají, je možnost smírného urovnání hromadného sporu, za podmínek, jež zaručí respektování zájmů všech členů skupiny a svěří soudu kontrolu nejen nad průběhem sporného řízení, ale odpovídající zvýšenou odpovědnost za smír jako výsledek řízení o hromadné žalobě – např. v USA a Nizozemsku.⁶

Problematika věcné příslušnosti soudů není v dotčených právních úpravách věnována přílišná pozornost, nicméně v některých případech je buď přímo právní úpravou nebo obecnou odbornou diskusí sledován princip, že hromadná žaloba je (či by měla být) jako žaloba zvláštní rozhodována soudy buď přímo vyššího stupně (odvolacími) nebo zcela konkrétními soudy (i v rámci místní příslušnosti).

Švédský model přímo konstatuje, že k řízení ve věcech hromadných žalob jsou příslušné jen ty okresní soudy, které k tomu určí vláda, přičemž ta musí přihlížet k zákonnému požadavku, aby v každém kraji byl takto určen nejméně jeden příslušný soud.

V Nizozemsku je například k rozhodování určitého druhu věcí v hromadném řízení ze zákona povolán odvolací soud v Amsterdamu.

⁵ Viz např. in *Misco: On class actions*, USA 2002, uveřejněno na www.misco.com – zde na str. 3 až 8.

⁶ Návrh zákona předložený nizozemské Poslanecké sněmovně v březnu 2005 má umožnit zejména rychlejší dosažení smíru závazného pro co největší okruh členů skupiny, aby tak mohlo být řízení vedeno co nejefektivněji, zatímco dosud uzavřený smír váže pouze ty členy skupiny, kteří s ním vyslovili souhlas.

VIII. OBLASTI OCHRANY A PROSTŘEDKY OCHRANY

Hromadné žaloby se skupinou žalobců (případně žalovaných) mohou být používány zejména v těchto oblastech:

1. OCHRANA SPOTŘEBITELŮ

Jedná se o jednu ze základních oblastí použití hromadných žalob, i když přesné vymezení jejich uplatnění bývá různé jak z hlediska hmotného práva, tak s ohledem na různé procesní aspekty (zejména aktivní legitimaci žalobce).

Např. v Itálii může být žaloba podávána v zájmu jednotlivých spotřebitelů včetně žalob na náhradu škody způsobenou jedním či více delikty vzniklými v rámci smluvního vztahu řízeného standardními podmínkami a ujednáními. Návrh zákona výslovně zmiňuje spotřebitelský úvěr, bankovní a pojistné smlouvy, finanční nástroje, služby investičního a spořicího managementu jako typické příklady, s tím, že musí být prokázáno poškození práv množství spotřebitelů.

S ohledem na hmotné právo je třeba konstatovat, že dotčená evropská směrnice odkazuje na devět směrnic dalších, které se zabývají zvláštní ochranou spotřebitele – tyto lze dělit podle 3 oblastí:

- ochrana před zavádějící a klamavou reklamou;
- určité obchodní praktiky jako podomní či dálkový prodej;
- nekalé smluvní praktiky obecně a zvlášť v oblastech jako spotřební úvěr, turistika a timesharing.

Z dnešního pohledu jde o úzký okruh, nicméně do budoucna je třeba na věc nahlížet obecněji. Existují názory, že oproti světovému vývoji evropské soudní řízení s ohledem na uplatňování kolektivních a veřejných nároků podstatně zaostává.

I z hlediska českého práva bude v blízké budoucnosti představovat jednu z významných – speciálních skupin – v této oblasti s ohledem na liberalizaci zdravotnických služeb – představovat agenda kvality zdravotních služeb – zejména ve vztahu k léčivům a jejich výrobcům.

2. NEKALÁ SOUTĚŽ

Další obecnou oblastí, v níž bývá hromadná žaloba obvykle přípustná, je oblast ochrany před nekalou soutěží, i zde přitom platí, že jak z hlediska hmotného práva, tak zejména aktivní legitimace existují určité rozdíly.

V Itálii je do této oblasti zahrnována i ochrana před antitrustovými delikty, neboť v jejich důsledku dochází ke vzniku hromadných nároků a jde tedy o jednání poškozující neurčenou skupinu jedinců. V rámci návrhu zákona se však předpokládá uplatnění pouze omezených nároků sdružení spotřebitelů na náhradu škody.

Ve Francii existuje žaloba velmi podobná veřejné žalobě, kde prokurátor, ministr hospodářství nebo předseda soutěžní rady mohou žalovat o náhradu škody v prospěch jednotlivců. Je ale možná jen při vzniku škody z restriktivních praktik, ne protisoutěžního jednání.

3. OCHRANA AKCIONÁŘŮ

V Nizozemsku⁷ mohou akcionáři s nejméně 10 % podílu na jmění akciové společnosti podat u odvolacího soudu v Amsterdamu hromadnou žalobu, jejímž účelem je vyšetření politiky a obchodního vedení společnosti. Žalobu je možno podat také proti veřejným společnostem kótovaným na burze. Soud jmenuje vyšetřovatele a dle výsledků může nařídit:

- a) zrušení rozhodnutí správní rady nebo dozorčí rady;
- b) zrušení výpovědi člena správní či dozorčí rady;
- c) jmenování dočasné správy;
- d) dočasnou změnu stanov;
- e) dočasný převod akcií;
- f) rozpuštění společnosti.

Rozsudek soudu o špatné správě společnosti není závazný proti ředitelům nebo jiným orgánům osobně. Za účelem jejich osobní odpovědnosti musí být zvlášť žalováni. Rozsudek má účinky pro všechny akcionáře.

V této oblasti je česká právní úprava první skutečnou vlašťovkou, když právě ochrana akcionářů v rámci přeměn společností je prvním skutečným případem širšího možného uplatnění hromadných žalob, protože tyto případy představují skutečně účinný nástroj k ochraně práv menšinových akcionářů – první zkušenosti ukáží, jak bude v budoucnu možné hromadným žalobám svěřit ochranu práv menšinových akcionářů v podstatně širším měřítku.

4. DALŠÍ OBLASTI OCHRANY VEŘEJNÉHO ZÁJMU (OCHRANA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ, VEŘEJNÉHO ZDRAVÍ)

V Portugalsku veřejná žaloba (jinak žaloba na ochranu různých zájmů) dle § 26a o. s. ř. umožňuje jakékoli osobě nebo sdružení/nadaci (společnosti a profesionálové jsou výslovně vyloučeni) požadovat ukončení nebo obranu proti poškozování např. veřejného zdraví, práv spotřebitelů, kvality života, životního prostředí nebo veřejného vlastnictví. Toto právo zahrnuje i možnost požadovat kompenzaci. V tomto případě jde o jinou žalobu než skupinovou. Každý člen skupiny, jenž nechce být vázán rozsudkem může vystoupit oznámením.

Institut hromadného řízení ve Švédsku se týká zejména případů porušení kupních smluv, smluv nájemních a obdobných. Týká se rovněž nároků na náhradu environmentální újmy a zdržení se činností porušujících životní prostředí dle environmentálního zákoníku. Veřejnou žalobu mohou podávat dva orgány schválené vládou – spotřebitelský ombudsman a švédský úřad na ochranu životního prostředí.

Žalobu organizace (reprezentativní žalobu) může podat nezisková organizace zabývající se ochranou zájmů spotřebitelů nebo zaměstnanců, pokud se žaloba týká stejné-

⁷ Nizozemský občanský soudní řád, stejně jako nizozemský občanský zákoník a obchodní zákoník obsahují poměrně rozsáhlý soubor práv poskytovaných menšinovým akcionářům ve vztahu k hlavnímu akcionáři, respektive vedení společnosti – jedná se např. o § 843a a 999–1002 o. s. ř., ohledně řízení o zvláštním šetření vedení společnosti pak o § 2:345 a násl. zákona o obchodních společnostech.

ho zboží, služeb či jiných věcí prodaných spotřebitelům. V případě životního prostředí, mohou žaloby podávat neziskové organizace zabývající se ochranou přírody nebo životního prostředí a sdružení dělníků v rybářském, zemědělském, lesním a loveckém průmyslu.

V americko-kanadské oblasti je s ohledem na hmotněprávní úpravu možnost použití hromadných (skupinových) žalob v podstatě neomezená – limity jsou stanoveny zejména s ohledem na procesní povahu žaloby a na rozhodování soudů o jejím přijetí jako žaloby přeci jen zvláštního druhu (viz níže). I tak lze ale vysledovat určité základní oblasti uplatnění hromadných žalob – vedle výše uvedených, jako je ochrana spotřebitelů, ochrana akcionářů i další oblasti (což zahrnuje i rozsah ochrany spotřebitelů v oblasti soutěže v evropském pojetí stejně jako obecné aspekty ochrany veřejného zdraví v souvislosti s užíváním zboží či služeb zdravotnického průmyslu, ale i veřejných služeb – např. dopravy, sociálních služeb apod.), – pracovního práva, finančních instrumentů obecně (investor je chápán de facto jako spotřebitel), ale i různých oblastí v Evropě typicky chápaných jako doména veřejné správy (a oblast veřejného práva). Tento poměrně zásadní rozpor mezi širokým uplatněním hromadných žalob v americkém prostředí narozdíl od evropského (velmi omezeného pojetí je zřejmě důrazem obecnějších rozdílů mezi oběma velkými právními systémy (pojetí soukromého a veřejného práva, soudní systém, systém právní pomoci, pojetí odpovědnosti za škodu apod.). Česká praxe již začíná čelit případům, kdy se skupiny občanů domáhají ochrany před nepřiměřeným obtěžováním např. hlukem či jinými zátěžemi v důsledku provozu různých zařízení včetně letišť – i zde bude třeba v budoucnu zvážit vhodnost uplatnění hromadných žalob v souvislosti s ochranou veřejného zdraví.

IX. PROSTŘEDKY OCHRANY – CÍLE ŽALOBY

Povaha hromadné žaloby jako žaloby speciální se výrazně projevuje i v případě možnosti žalobce domáhat se vůči žalovanému určitého plnění. Systematicky lze zásadně hromadnou žalobu zařadit mezi žaloby na plnění, přičemž povaha možného plnění se poměrně výrazně liší podle povahy právního řádu, tradic daného národního právního systému a dalších aspektů. Jako pravidlo lze stanovit, že okruh možností požadovaného plnění je vymezen pro jednotlivé oblasti použití hromadné žaloby jednotlivými zvláštními hmotněprávními předpisy, přičemž záleží na konkrétních zejména národních procesních tradicích, zda tyto předpisy umožňují domáhat se plnění nedělitelného (s účinky pro všechny členy skupiny bez rozdílu – zdržení se apod.) nebo dělitelného mezi členy skupiny (peněžitého plnění např. v rámci náhrady škody, které lze s ohledem na zjištění početnosti členů skupiny přesně rozdělit na jednotlivá dílčí plnění určená jednotlivým zjištěným členům skupiny). V případě možnosti domáhat se peněžitého plnění je u hromadných žalob zejména typu reprezentativních žalob nebo skupinových žalob pro skupiny neurčitého počtu stanoveno, že přisouzené plnění není určeno pro členy skupiny jako celek nebo podle podílu, ale je přisuzováno ve prospěch buď reprezentujícího žalobce (ať sdružení – jde o zcela výjimečný a velmi přísně vymezený případ – nebo pověřený žalující veřejný orgán) či pří-

mo veřejného rozpočtu (obecně či úžeji určeného – tedy státního rozpočtu nebo jeho příslušné kapitoly dle reprezentujícího orgánu – žalobce).

1. ZDRŽENÍ SE PROTIPRÁVNÍHO JEDNÁNÍ A ODSTRANĚNÍ ZÁVADNÉHO STAVU

Tato možnost představuje ve všech případech jakýsi minimální rozsah právní ochrany proti porušení zájmů skupiny, mohou se jí domáhat jak členové skupiny v případě soukromé hromadné žaloby, tak reprezentující orgán v případě žaloby reprezentativní, a to v zásadě ve všech oblastech v nichž je možnost uplatnění hromadné žaloby dána.

2. NÁHRADA ŠKODY, VYDÁNÍ BEZDŮVODNÉHO OBOHACENÍ A PŘIMĚŘENÉ ZADOSTIUCINĚNÍ I V PENĚZÍCH

Možnost uplatnění nároku na náhradu škody závisí na principech právního řádu, které ovládají obecnou úpravu odpovědnosti za škodu. V právních řádech uznávajících sankční princip odpovědnosti za škodu (USA zejména v rámci tzv. „punitive damages“ neboli sankční náhrady škody) je možnost domáhat se hromadnou žalobou náhrady škody obecně uznávána, s ohledem na preferování reparačního (kompenzačního) principu v rámci odpovědnosti za škodu je naopak zcela cizí evropskému pojetí a začíná se teprve velmi skromně uplatňovat v některých právních řádech. I tak je zde ale možnost náhrady škody podmíněna možností uplatnění obecných principů odpovědnosti za škodu, jež má silně individuální povahu (v konečné fázi musí vždy jít o rozhodnutí o individuálním nároku každého poškozeného, jenž může být v rámci skupiny totožný ale také odlišný od nároků dalších členů skupiny) a musí být splněny obvyklé předpoklady pro uplatnění odpovědnosti za škodu (být lze s ohledem na povahu žalovaného sledovat příklon k objektivní odpovědnosti).

Právě preferování reparačního principu před sankčním v rámci odpovědnosti za škodu vede k diskusi o vhodnosti nástroje, jenž by měl mít částečně funkci reparační, částečně funkci sankční v těch případech, kdy nebude dost dobře možné, aby členové skupiny prokázali vznik individuální škody. Tradiční evropské pojetí odpovědnosti za škodu je buď třeba změnit, nebo je třeba jít cestou upřednostnění v případě, že nelze vyhovět obecným požadavkům systému odpovědnosti za škodu, požadavku na vyplacení přiměřeného zadostiucinění v penězích.

Půjde zejména o případy, kdy žalovaný, jenž se dopustil porušení práva ve vztahu k určité skupině žalobců, svým jednáním získal určitý neoprávněný majetkový prospěch nebo naopak způsobil žalobcům majetkovou újmu, ale není možné individuálně je vyčíslit ve vztahu ke každému z nich (je třeba rovněž počítat i s nemateriální majetkovou újmou, zejména v případech porušení předpisů v oblasti práva životního prostředí). V tomto směru má přiměřené zadostiucinění v penězích plnit v individuální podobě funkci reparační, zároveň je mu třeba přiznat i úlohu sankční, neboť má působit na žalovaného jako trest za porušení práva včetně odstrašujícího účinku.

V případech přiměřeného zadostiucinění v penězích je třeba řešit i situace, kdy není možné stanovit výši jednotlivých individuálních nároků členů skupiny vůči žalované-

mu a kdy je tak právními předpisy stanoveno, kdo bude příjemcem přisouzené částky. Lze rozlišit dvě situace – skupina v zásadě představuje veřejnost jako celek, tedy skupiny neurčitého rozsahu (o níž lze v podstatě tvrdit, že zahrnuje všechny občany daného státu, dokonce i případně samotného žalovaného či žalované) – a dané plnění má být poskytnuto veřejnosti jako celku – zde nastupuje úloha státu, jenž se prohlašuje adresátem takového plnění, které je zahrnuto buď zcela obecně do státního rozpočtu nebo do jeho blíže určené kapitoly s ohledem na povahu porušeného práva (ochrana životního prostředí, ochrana spotřebitelů apod.). Ve zvláštních případech, kdy jde o skupinu vymezenou úzeji a tvořící spíše jen určité společenství členů nějakého konkrétního sdružení, jež je samo navíc ze zákona oprávněno podávat reprezentativní hromadnou žalobu, je příjemcem takového plnění dané sdružení – v tomto případě jde ale o sdružení, na něž právní předpisy kladou poměrně přísné podmínky a vyžadují splnění tzv. reprezentativnosti sdružení a účelové určení takto získané částky (pro charitativní účely, Řecko nebo pro vložení do zvláštní nadace zřízené za účasti státu – Nizozemsko).

Žaloby na náhradu škody existují v Portugalsku (jsou zde jistá omezení výše náhrady škody a vede se debata, zda je možné přiznat náhradu škody individuálně) a ve Švédsku.

V Itálii je navrhován nový typ žaloby, jež by umožnila některým sdružením spotřebitelů žalovat na náhradu škody způsobenou sérií oddělených deliktů spáchaných v rámci smluvního vztahu ovládaného všeobecnými podmínkami a ujednáními. Zatím mohou určitá sdružení spotřebitelů podávat žaloby na ochranu spotřebitelských kolektivních zájmů v rámci práv zvláště přiznaným spotřebitelům (např. právo na ochranu zdraví, bezpečnost a kvalitu výrobků a služeb, na informace a spravedlivou reklamu, na řádné poučení, na uzavření spravedlivého a průhledného smluvního rámce, právo na spotřebitelská sdružení a na veřejné služby poskytované v dostatečné kvalitě a účinnosti). Sdružení spotřebitelů mají možnost žádat jen příkazy na zdržení se jednání poškozujícího zájmy spotřebitelů a soudní příkazy, jež mohou upravit či omezit účinky takového závadného jednání (včetně zveřejnění soudního rozhodnutí v tisku). Sdružení spotřebitelů nemohou zatím požadovat náhradu škody.

Ve Francii může náhradu škody požadovat prokurátor ve prospěch poškozených. Týká se to ale jen deliktů omezujících praktik a nikoli protisoutěžních. Stejná možnost existuje i v Polsku a Litvě. V Dánsku v případě množství spotřebitelů se stejnými nároky může dané nároky vymáhat kolektivně spotřebitelský ombudsman (ne ale pro škodu v důsledku porušení soutěžního zákona).

Z vývoje právních úprav je možné vysledovat tendenci k rozšiřování práv reprezentujících organizací požadujících nároky z porušení pravidel nekalé soutěže (např. Rakousko, SRN – ohledně řízení ve veřejném zájmu, jež se má změnit dle návrhu 7. novely soutěžního zákona, Maďarsko, Itálie, SR, Španělsko). Opět však nejde o náhradu škody, nýbrž jen o zdržení se (Rakousko, ČR, SRN, Itálie, SR, Španělsko) nebo omezení (Itálie a Litva u nekalých ujednání spotřebitelských smluv).

V Německu podle § 14 zákona o ochraně hospodářské soutěže (UWG) mohou některé orgány (Komora práce, Obchodní komora, odborové svazy, podnikatelské svazy) žalovat o zdržení se, nemohou ovšem žádat náhradu škody v zastoupení skupiny.

Obdobně je podle kartelového zákona možná určitá podoba řízení ve veřejném zájmu pro nařízení o zdržení se (ne pro náhradu škody). Určité instituce a organizace jako Rakouská obchodní komora, komora práce, předsednická konference rakouských agrárních komor a sektoroví regulátoři jako E-control mohou zasílat rakouskému kartelovému soudu stížnosti na protisoutěžní jednání.

Dostupnost skupinových nároků v Německu se má dle návrhu novely soutěžního práva vztahovat na porušení článků 81 a 82 ES. Reprezentující organizace a instituce registrované pro veřejné řízení získají více práv včetně oprávnění nárokovat zisky porušitelů článků 81 a 82 ES nebo soutěžního či kartelového práva SRN, pokud došlo k porušení úmyslně a zisku bylo dosaženo na úkor velkého množství spotřebitelů, a pokud tuto náhradu již nepožaduje soutěžní úřad. Tato náhrada nebude ale přisouzena žalobci, ale státu. Spolkový kartelový úřad bude povinen hradit náklady řízení žalobci. Hromadná žaloba stále neumožní nárokovat náhradu škody. Možné nejsou ani veřejné žaloby.

V Řecku mohou sdružení spotřebitelů s nejméně 500 členy a registrací v rejstříku spotřebitelů žalovat bez rozlišení ochrany členů či nečlenů. Cílem je peněžitá náhrada nehmotné újmy a zisků, jež budou užity pro veřejně prospěšné účely v souladu s ochranou spotřebitele.

V Lucembursku může zastupující sdružení nebo profesní seskupení žalovat na zdržení se i v případě absence vzniku škody. Jakékoli profesní seskupení nebo sdružení spotřebitelů může podat žalobu, utrpělo-li škodu.

V Nizozemsku je omezením, že není možné domáhat se náhrady škody a peněžní kompenzace je zákonem výslovně vyloučena. Aby se tato omezení obešla, je běžné zahájit společnou žalobu se stejným zástupcem nebo postoupením nároků určité (právnícké) osobě. Výsledkem je soubor nároků uplatňovaných u soudu jediným subjektem.

Za účelem podávání reprezentativních žalob byla založena zvláštní nadace pro vymáhání a navrácení škody a nákladů získaných stavebními podvody. Založilo ji několik místních obcí a je oprávněna zahájit řízení proti stavebním společnostem a jiným společnostem pro umělé zvyšování cen. Pět sporů již bylo řešeno soudy jako testovací případy.

Omezení směrnice na zdržení se může být důsledkem dosažení maximálního minima shody pro účely harmonizace. Žaloby sdružení na náhradu skutečné škody jsou předmětem tvrdé opozice – např. v Německu. Návrhy jsou kritizovány jako socialistické – zaměňují kolektivní procesní nástroje se socialismem. Jsou zde i jiné překážky – zejména tradiční pojetí náhrady škody jako výlučné reparace. Změnou nezbytnou je zdůraznění regulativního a preventivního působení občanskoprávní odpovědnosti. Názory podporují i ekonomové i některé evropské vyšší soudy.

V Řecku nenáleží náhrada sdružení, neboť nejde o vyčíslení skutečné škody. Jde o paušální částku, jež musí být využita pro charitativní účely. Preventivní, občas represivní charakter, je zřejmý.

3. PŘIMĚŘENÉ ZADOSTIUCINĚNÍ

Hromadná žaloba může žalobci umožnit, aby se domáhal přiměřeného zadostiucinění nejen v penězích (jako určitou sankční kompenzací újmy – viz výše), ale může požadovat jakékoli jiné zadostiucinění – typicky je možné zařadit mezi ně

zveřejnění skutečnosti o tom, že žalovaný porušil právní předpisy (typicky ve formě zveřejnění rozsudku soudu), přičemž toto zveřejnění má významné negativní účinky na pověst žalovaného. Konkrétní obsah povinnosti poskytnout přiměřené zadostiučinění může mít různý obsah dle speciální hmotněprávní úpravy.

DIE GRENZEN DES GEBRAUCHES DER KOLLEKTIVKLAGE IM TSCHECHISCHEN ZIVILPROZESS

Resumé

Der Autor beschäftigt sich mit der Problematik sowohl aus der Sicht der bestehenden Rechtsregelung der prozessualen Aspekte der Geltendmachung von kollektiven Ansprüchen im tschechischen Recht als auch mit bestimmten Tendenzen, mit denen sich die prozessuale Regelung des kollektiven Verfahrens in naher Zukunft beschäftigen muss. Er widmet sich zunächst der Terminologie, über die nicht nur in der Tschechischen Republik Uneinigkeit herrscht, in dem man ohne klare Unterscheidung die Termini Kollektiv-, Sammel-, Gruppenverfahren und -klagen benutzt. Die Grundeinteilung, die der Autor anwendet, geht dabei von der Grundordnung der allgemein zulässigen Sammelklagen über die öffentlichen Klagen und Gruppenklagen aus.

Die Grundlage der Diskussion ist die bestehende Regelung der Sammelklagen in der tschechischen ZPO. Diese Regelung wurde stark kritisiert, und zwar sowohl unter dem Gesichtspunkt einer sachlichen Unvollständigkeit, als auch der möglichen Schwierigkeiten auf verfassungsrechtlicher Ebene. Die tschechische Regelung rechnet zwar mit der Möglichkeit von Gruppenklagen in drei Fällen des materiellen Rechts (unlauterer Wettbewerb, Verbraucherschutz, Schutz der Minderheitsaktionäre), die Unvollständigkeit dieser Regelung macht es jedoch unmöglich, dass alle Mitglieder dieser Gruppen auf gleiche Weise ihre Ansprüche geltend machen können, und sie führt andererseits dazu, dass einige Interessen unberücksichtigt bleiben können.

Der Aufsatz widmet sich darüberhinaus Teilaspekten des Gruppenklageverfahrens, indem er sich vor allem der Aufgabe stellt, die Stellung des Klägers und die des Beklagten zu untersuchen, wobei der Zweck des Verfahrens, indem man zwischen dem Schutz der subjektiven Rechte und dem Schutz des öffentlichen Interesses, sowie den Mitteln zu deren Durchsetzung unterscheidet, berücksichtigt wird. Der Aufsatz geht überdies der Fragestellung der Natur der Entscheidungen nach, und widmet sich auch denjenigen Gebieten, in denen die Gruppenklagen schon ein geeignetes Instrument des Rechtsschutzes darstellen (mit Berücksichtigung der Erfahrungen ausgewählter Staaten, sowohl der USA als auch einiger Staaten der EU, mit ausdrücklichem Hinweis, diese als Inspirationsquelle für eine notwendige künftige tschechische Regelung zu nutzen).

Die Aufmerksamkeit ist ebenso den Mitteln des Rechtsschutzes, die die Gruppenklagen anbieten, gewidmet – vom sehr begrenzten in Gestalt der tschechischen negatorischen Klage, über die Erfüllungsklage bis zu weiteren Möglichkeiten je nach Rechtsgebiet, in denen diese Klagen zur Anwendung kommen können.